

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 92 1971

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1972

dokumenterad redovisning av de skäl som våldade Rydbergs oförmåga att ge en fullt adekvat tolkning av dramat, en metodiskt säker demonstration av skillnaderna mellan grundtext och översättning och en jämförelse inte bara mellan dem utan också mellan Rydbergs tolkning och de andra, främst Britt Hallqvists.

Att det inte fanns mycken väsensgemenskap mellan Rydberg och Goethe är ju ett uppenbart och ofta omvittnat faktum. Det var i Faust, inte i hans diktare, som Rydberg tyckte sig finna en besläktad ande. Därvidlag kan man väl också ge honom rätt — även om det är svårare att följa honom, då han säger sig uppfatta dramat som ett uttryck för den livsåskådning han själv omfattade. Här kan man verkligen tala om en läsoplevelse som förvandlar och nyskapar det lästa.

Naumann konstaterar att Rydbergs utpräglat subjektiva sätt att läsa Faust ledde till en »heroiserande» och idealiserande uttolkning. Detta medförde att han lyckades bäst med de högstämda, lyriskt laddade avsnitten, sämst med dem där en vardaglig ton härskar, exempelvis stora partier av Gretchen-tragedien men också dem där Mefistofeles får komma till tals. Motsatsen gäller om Hallqvist; men därtill kommer, enligt Naumann och han ger goda skäl för sin åsikt, att hon över huvud taget har lättare att anpassa sin stil till Goethes egen; hon lever ju också i en tid, då risken att man skall få sin blick förvillad av idealism är minimal. Det händer, visar han, att hon anslår en ton som ligger under Goethes — Rydberg däremot anslår ju gärna en som ligger en bit ovanför — men som helhet betraktad är hennes översättning den som ifråga om både innebörd och stil ger det bästa begreppet om grundtexten.

Värre går det Malmberg. Om honom faller Naumann åtskilliga — enligt min mening berättigade — hårda omdömen.

Naturligtvis finns det en del punkter i Naumanns framställning där man kan göra invändningar. Ett par av dem skall tas upp.

I prologen i himmelen kallas Faust av Herren »Ein guter Mensch». Rydberg talar på motsvarande ställe, med syftning på Faust, om »ädel mänskobarm». Naumann gör i en lång utläggning gällande, att detta uttryck inte bara är onöjaktigt som översättning utan också förrycker hela bilden av Faust. Visserligen, medger han, förekommer på ett annat ställe i dramat attributet »edel» med syftning på Faust, men det är i änglarnas kör i slutet av andra delen, och de talar »die Sprache ihrer himmlischen Herkunft» och är över huvud taget »psalmodierend». Vad det sista ordet skall innebära förstår jag inte riktigt; i Luthers översättning

av Psaltaren tycks ordet »edel» inte förekomma — i varje fall inte enligt mig tillgängliga koncordanser. Däremot kan man finna det på andra håll i Bibeln, både i Gamla och Nya testamentet, men genomgående med innebörden förnäm, av ädel börd, alltså socialt högtstående, och den betydelsen har det ju rakt inte i änglarnas kör. Paulus använder det rentav i pejorativ mening; de »ädla» ställs i ofördelaktig kontrast till de fattiga. Den innebörd ordet har hos Goethe — i änglakören — synes mig däremot snarast vara den som det har hos en renässansfilosof som Pico della Mirandola, dvs. inom den platoniska idealismen i Nya tidens tappning, och det är ju i den betydelsen som också Rydberg använder det om Faust.

En förväxling måste föreligga, då Naumann (s. 139) anklagar Rydberg för att ha tillgripit utvägen med en omskrivning i stället för en översättning genom att återge Goethes »Leib» med det svenska »hamn». Verkliga förhållandet är naturligtvis att Rydberg här — liksom i Träsnittet i psalmboken, där han talar om sin längtans »bävande lärkehamn» — använder ett arkaiserande skrivsätt, men någon nödfallsutväg är det inte fråga om.

Ytterligare exempel av denna art skulle kunna anföras; det är inte heller alltid endast Rydberg som nödgas klä skott, även Britt Hallqvist får någon gång orättvist skylta — hon påstås exempelvis ha skapat ordet »livsbeting» som förkortning av »livsbetingelse». Men det sagda får vara nog. Sådana detaljer påverkar ändå inte helhetsintrycket av en omsorgsfullt och grundligt genomförd språkligt-stilistisk undersökning med resultat av intresse även för litteraturhistorien.

Till allra sist en reflexion lite vid sidan om. Vore det alldeles otänkbart att till skolornas bruk gjordes en sammanställning av utdrag ur såväl Britt Hallqvists som Rydbergs översättningar? Där skulle Naumanns avhandling kunna ge god vägledning. I annat fall, om detta inte låter sig göra, är det uppenbart att den hallqvistska tolkningen bör få ersätta den rydbergska i modersmålsundervisningen — i den mån svensklärarna i framtiden över huvud taget kommer att kunna ägna Faust några timmar.

Gustaf Fredén

F. M. Dostoevskij: *Prestuplenie i nakazanie*. Izdanie podgotovili L. D. Opuľ'skaja i G. F. Kogan, Nauka, Moskva 1970.

Inför Dostoevskij-jubiléet — och i väntan på den nya utgåvan av författarens samlade skrifter — har den sovjetiska vetenskapsakademins

förlag Nauka publicerat en kritisk edition av Brott och straff. Volymen, som är illustrerad av den kände skulptören Ernst Neizvestnyj, omfattar ca 800 sidor. Av dessa upptar grundtexten drygt hälften, medan resten av volymen utgörs av författarens numera rätt välkända anteckningar och utkast (se Sven Linnérs artikel Att studera Dostoevskij, *Samlaren* 1968), en del förut otröckta varianter till romanens slutliga manuskript (huvudsakligen av intresse för stilforskningen), uppsatser om romansens tillkomsthistoria och om dess möte med utländsk publik och kritik samt en kommentardel.

Beträffande romanens förhistoria hävdar utgivaren Opol'skaja att Dostoevskij 1864-65 arbetade med två olika uppslag innan han gav sig i kast med det tredje, den stora romanen Brott och straff. Det första projektet var en bred sedeskildrande roman med arbetsnamnet Drinkarna, det andra en ung mans berättelse om hur han mördar en pantlånerska och vad som därav följde. (Berättelseutkastet finns översatt i Nils Åke Nilssons 1960 utgivna antologi Dostoevskij. En samlingsvolym och där betitlat Ras-kol'nikovs dagbok, fastän brottslingen inte nämns vid namn i texten.) Opol'skaja avvisar tidigare forskares, t. ex. E. J. Simmons', påstående att Drinkarna, »mördarens dagbok» och Brott och straff är olika stadier av samma verk: [Mördarens] »berättelse om brottet och straffet hade, som framgår av texten, inget samband med historien om drinkaren och hans familj. När detta samband uppstod, omvandlades berättelsen till romanen Brott och straff.»

Forskare som Simmons och Edward Wasiolek (Opol'skaja refererar dock inte till dem) har suddat till denna förhistoria genom att felaktigt översätta begreppen »roman» (ry. *roman*) och »berättelse» (ry. *povest'*), som Dostoevskij själv använder i sin korrespondens och sina anteckningar, med en enda term, »*novel*».

Opol'skajas forskningar i Brott och straffs tillkomsthistoria har i Nauka-utgåvan lett till en grundlig omredigering av Dostoevskijs anteckningar till romanen jämfört med den sovjetiska första utgåvan av materialet 1931, som i sin tur är underlag för Edward Wasioleks översättning (*The Notebooks for Crime and Punishment*, 1967). Editionen 1931 var ett paradexempel på en utgivares missriktade respekt för manuskriptet. Den sovjetiske utgivaren lät konsekvent trycka av sida efter sida ur Dostoevskijs anteckningsböcker — utan att ta hänsyn till att författaren själv inte förde sina anteckningar i den ordningen (utan började på flera ställen samtidigt i en bok och när det blev för trångt på ett ställe hoppade framåt eller bakåt eller rentav började fylla de till-

gängliga tomma sidorna bakifrån och framåt)! Denna mekaniska publiceringsmetod gör att utgåvan från 1931 — och därmed även Wasioleks översättning — bitvis är mycket svåröverskådlig. I Nauka-upplagan har utgivarna med hjälp dels av dateringar och markeringar i anteckningsböckerna, dels av författarens korrespondens från den aktuella perioden upprättat en ny, klarare och så vitt jag kan se motsäggelsefri kronologisk redigering av materialet. Två längre texter har lyfts ut ur denna ordning» dels utkastet till mördarens dagbok (*povest'en*), som tillhör det tidigaste materialet; dels ett utkast till en skildring, också den i jag-form, av mördarens möte med drinkaren Marmeladov före dådet — enligt Opol'skajas början till en jagroman som var sista stadiet innan Dostoevskij valde den slutgiltiga formen. I denna nya redigering av materialet framstår författarens diskussion med sig själv om motiv- och formfrågor i vad som skulle bli Brott och straff som väsentligt klarare och mer överskådlig än förut. Någon omvälvande ny bild av Dostoevskij i verkstaden är det dock inte frågan om.

Nauka-utgåvan innebär att ökad klarhet om Brott och straffs tillkomsthistoria har skapats, men — tyvärr — också att Wasioleks översättning av anteckningarna inte längre kan sägas bygga på någon god edition av originaltexten.

Lars Kleberg

Anthony Swerling: *Strindberg's Impact in France 1920-1960*. Trinity Lane Press. Cambridge 1971.

Anthony Swerling väckte för några år sedan uppmärksamhet genom amper kritik av prof. Evert Sprinchorns amerikanska Strindbergsöversättningar, framför allt övers. av *Le plaidoyer d'un fou* (jfr Swerling, *Concerning the Art of Translation*, 1968). För att illustrera hur en god översättning borde se ut, åstadkom han rentav själv en engelsk version av *En daires försvarstal*, baserad direkt på det franska originalet (*A Madman's Manifesto*, 1968). Uppgiften skulle inte ha lockat vem som helst, men Swerling är en originell mångfrestare. Han är Strindbergs-kännare och därtill skönlitterär författare, som omväxlande producerar sig på franska (pjäserna *Le timbre-poste concentrationnaire* och *La poinçonuse apocalyptique*, 1969) och på engelska (*Defoe-parafrasen The Cambridge Plague*, 1971).

Också i föreliggande arbete vältrar Swerling stridsvagnslikt fram över förment dåliga översättare, i detta fall franska Strindbergsöversät-